

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2020

Tarık ÇELİK

Doktora Öğrencisi, Kastamonu
Üniversitesi / Türkiye
tarik.celik78@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7340-2137>

Semantik Bir Fiil Kategorisi Olarak Akış Fiilleri

Verbs of Flow as a Semantic Verb Category

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21.10.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 13.12.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2020

Atıf/Citation

Çelik, Tarık (2020). Semantik Bir Fiil Kategorisi Olarak Akış Fiilleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 699-712. DOI: 10.34083/akaded.814502.

Çelik, Tarık (2020). Verbs of Flow as a Semantic Verb Category. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (4), 699-712. DOI: 10.34083/akaded.814502.

<https://doi.org/10.34083/akaded.814502>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Kelime türleri üzerine yapılan kategorik çalışmalarda “fiiller” araştırmacılar için zengin bir çalışma alanı sunmaktadır. Fiiller genellikle yapı ve çatı bakımından ele alınıp incelenmekteyken bunlara anlam bilimin temel alındığı çalışmaların eklenmesiyle inceleme sahası daha da genişlemiştir. Dil bilimin inceleme alanlarından birisi olan ve alanyazında semantik olarak da adlandırılan anlam bilim disiplinleri arası özelliğe sahiptir. Fiillerin anlam bilim temelli sınıflandırmasına yabancı araştırmacıların öncülük ettiği bilinmektedir. Yerli veya yabancı araştırmacıların konuyla ilgili farklı önerileri bulunmakla birlikte “akış deneyimi kuramı” bugüne kadar söz konusu başlık altında ele alınmamıştır.

Akış deneyimi, Csikszentmihalyi'nin farklı meslek gruplarından insanlarla yaptığı mülakat sonucu ortaya koyduğu bir teoridir. Genel olarak kişinin içinde bulunduğu psikolojik bir durumu tanımlamaktadır. Mevcut çalışmalarda teori; tüketim alışkanlıkları, turizm faaliyetleri, sanat etkinlikleri, dini ritüeller gibi hayatın içinden pek çok etkinlikle ilişkilendirilmiştir. Fakat bugüne kadar dil bilimiyle ilişkilendiren bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Türkçede yer alan ve “meşgul olma; kendini verme ya da dalma anlamına gelen odaklanmış yoğunlaşma” anlamı taşıyan fiiller ele alınmış ve bu özellikteki eylemler için “akış fiilleri” yeni bir kavram olarak önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Fiil, Anlam Bilim, Akış Deneyimi Kuramı

Abstract

In categorical studies performed on word types, ‘verbs’ offer a rich field of study for researchers. While verbs were in general addressed and analyzed in terms of structure and voice, the extent of analysis was further expanded along with the addition of studies based on sematology to the studies analyzing structure and voice of verbs. Sematology which is one of the areas addressed by philology and also known as semantics in the literature has an interdisciplinary character. It is acknowledged that the categorization of verbs on the basis of sematology is pioneered by foreign researchers. Even if local and foreign researchers had different proposals on the topic, ‘flow theory’ was never addressed under the aforementioned categorization.

Flow theory is a theory put forward by Csikszentmihalyi following interviews at Chicago University with people from different professional groups. In general, it defines a psychological state experienced by the person. In the existing studies, the theory was identified with several affairs of daily life such as consumption habits, tourism activities, artistic efforts and religious rituals. However, no study identifying it with sematology was performed until today. In this study, verbs of Turkish language of Turkey which meant ‘to be busy/occupied with something, to concentrate on something in a focused manner (meaning to devote oneself to something or to dive deep into something)’ were addressed, and ‘verbs of flow’ was offered as a new concept for verbs with these characteristics.

Keywords: Verb, Sematology, Flow Theory

Giriş

Sözcüklerin tasnif edilme çalışmaları dil bilim tarihi kadar köklü bir geçmişe sahiptir. Barbosa (2015: 67), Platon'un düşüncesine dayanan Aristoteles'in kelime türlerini üçe ayırdığı sınıflandırmasıyla bu düşünceyi geliştirdiğini ifade etmektedir. "İlk olarak Aristo ad (onoma), eylem (rhema) gibi türleri belli etmiş; bunların düşünme işlemlerinde bağlantıyı sağlayan öteki öğelerin (syndesmoi) tersine, kendiliklerinden anlam taşıyan öğeler olduğunu ileri sürmüştür" (aktaran Aksan 1983: 22)

Fiiller, cümlenin kuruluş amacı olan bir mesajı iletme işlevinde anlam belirleyici olarak önemli bir yerde durmaktadır. Fiillerle ilgili tasnif denemeleri ele alındığında genellikle yapı ve çatı bakımından değerlendirildiği görülmektedir. Bu geleneksel tasnif biçiminden farklı olarak son zamanlarda semantik düzlemde yapılan çalışmalara da rastlanmaktadır. Morfolojik açıdan genel olarak "basit, türemiş ve birleşik" başlıkları altında sınıflandırmalar çeşitlenmektedir. Özellikle birleşik fiillerle ilgili farklı yaklaşımların bulunması, bu başlığın altında farklı alt başlıkları ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın kapsamı semantik tasnif olduğundan morfolojik değerlendirmelere yer verilmeyecektir.

"İlk toplumsal kurum" (Rousseau, 2020: 1) olan dilin ne olduğuna yönelik pek çok tanım araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur/konulmaktadır. Bu tanımlara kimi araştırmacılar disiplinler arası bir bakış açısı ile katkı sunmaktadır. Tanrıdağ (1995), nöropsikolojik temelli bir yaklaşımla "uzun bir sosyal gelişme sürecinde yaratılan kodlar sistemi" olarak tanımladığı dilin "fonoloji, leksikon, morfoloji, semantik, sentaks" bölümlerinden oluştuğunu; "dil ancak söz konusu bu bölümlerin aktif kullanımı ve beynin tümünün katılımıyla ortaya konulacağını" ileri sürmektedir.

"Semantik" kelimesi anlam biliminin karşılığı olarak alanda kullanılmaktadır. Guiraud (1999: 15), kelimenin kökenini Yunanca gösterge anlamındaki "sema"dan hareketle "şu ya da bu anlama gelmek" manasındaki "semaino" sözcüğüne bağlamaktadır. Guiraud, sözcüğün önceleri dil incelemesinin özel bir dalını belirttiğini; sonradan mantıkçılar ve ruhbilimciler tarafından kullanılmaya başlandığını ifade etmektedir.

Hayatı anlamlandırma eğilimi içerisinde bulunan insanoğlu, nesnelere ve olaylar arasındaki ilişkiyi sorgulamanın yanında nesnelere ile kavramlar arasındaki ilişkiyi de tarihin çok eski zamanlarından bugüne sorgulamaktadır. Nesne-kavram arasındaki ilişki yapısal dil biliminin kurucusu olan Saussure'ün (1998) gösterge kuramı ile daha anlaşılır bir hale gelmiştir. Bu kuramla dilin bir göstergeler dizgesi olduğu da ortaya konulmuştur.

"Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan edinilen algıların, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimine anlam (sense,

meaning) denir” (Karaağaç 2013: 19). Aksan (1966), anlam kavramını “bir insanın kelime aracıyla açığa vurduğu veya bir başka kimseye naklettiği ve aynı dil birliğinden kimselerin zihninde birbirine eş veya yakın olarak beliren bir kavram-düşünce-duygu birleşimi” olarak açıklar.

Alanyazın İncelemesi

Anlam bilimi temelinde yapılan tasnifler arasında Hacıeminoğlu'nun (1991: 13) çalışmasının yerli araştırmacılar için öncü bir rol oynadığı söylenebilir. Çalışmada fiiller yapılarına, muhtevalarına, durumlarına, kullanışlarına, fail ile ilgilerine, nesne ile ilgilerine ve mahiyetlerine göre sınıflandırılmıştır. Muhtevalarına göre fiiller ele alınırken “hareket, iş, oluş fiilleri”nin yanında tavrı fiillerine de yer verilerek semantik bir değerlendirme yapılmıştır.

Yabancı araştırmacılar içinde benzerlerine göre daha kapsamlı olan Levin'in (Levin 1993'ten aktaran Hirik 2018: 18-19) çalışmasıdır. Levin, anlam bilimi esas alarak yaptığı fiil tasnifi çalışmasında 49 başlığa yer vermiştir. Çalışmada yer alan bazı başlıklar şunlardır: yerleştirme fiilleri, silme fiilleri, gönderme ve taşıma fiilleri, kuvvet uygulama fiilleri, iyelik değiştirme fiilleri, öğrenme fiilleri, tutma ve saklama fiilleri, gizleme fiilleri, atma fiilleri, darbe ile temas fiilleri, algılama fiilleri, psikoloji fiilleri, isteme-arzulama fiilleri, yargılama fiilleri, değerlendirme fiilleri...

Yeni bir kategori olan mental fiiller de dil bilime ait bir disiplin olan anlam bilimiyle ilişkili olmakla birlikte psikoloji ve nöroloji ile ilişkisi dikkate alındığında disiplinler arası bir niteliğe sahiptir. Mental fiiller zihinsel işleyişin basamaklarından birisine aidiyeti ifade eder. Bu sürecin ilk basamağında duyu fiilleri yer alır. Bu fiiller *girdi* fiilleri olarak da adlandırılır. İkinci basamaktaki işleme ve saklama süreçlerinden sonra çıktı basamağıyla sonlanır. Mental fiiller, zihnin genişliği ölçüsünde çok geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Yabancı araştırmacılarından Croft (1993), Biber (2003), Babenko (2012), Gudnov (2013), Kiklewicz (2017); yerli araştırmacılarından Yaylagül (2005), Özönder (2011), Şahin (2012), Yıldız (2016), Hirik (2018), Seçkin (2019) mental fiillerle ilgili tasnif çalışmaları yapmıştır.

Yerli araştırmacılarından Yıldız (2016: 65-69), Eski Uygurca merkezli yaptığı çalışmasında mental fiiller 3 ana başlık ve bunlara ait alt başlıklarda ele alınarak kapsamlı bir tasnif ortaya koymuştur. “Biliş Fiilleri, Psikolojik Durum Fiilleri, Algı Fiilleri” başlığını taşıyan sınıflandırma çalışmasında 132 alt başlık yer almaktadır. Bu alt başlıklardan bazıları şunlardır: Bilinç Fiilleri, Niyet Fiilleri, Hatırlama Fiilleri, Güven Fiilleri, Şaşkınlık Fiilleri, Panik Fiilleri, Nefret Fiilleri, Bakma Fiilleri, Dokunma Fiilleri, Denge Fiilleri...

Akış Deneyimi Kuramı ve Akış Fiilleri

“Akış deneyimi Csikszentmihalyi (1988) tarafından, kişinin uğraştığı eylemle ilgili olarak içinde bulunduğu zihinsel durumu açıklamak için ortaya konmuş bir

kuramdır” (Özkara ve Özmen, 2016: 72). Macar asıllı bir psikolog olan Csikszentmihalyi, akış deneyimini “Belli bir zihin durumu; bir aktivitede mutlak olarak bir şeyle meşgul olma; kendini verme ya da dalma anlamına gelen odaklanmış yoğunlaşma...” (Csikszentmihalyi 1990’dan akt. Turan, 2019: 184) olarak tanımlamaktadır. Turan (2019: 186), konu üzerinde yaptığı literatür tarama çalışmasında 78 tanımdan 48’inde kuramın psikolojik/zihinsel/bilişsel özelliğine vurgu yapıldığını ifade etmektedir. Davranışları anlamlandırmayı ve açıklamayı konu edinen psikolojinin modern dönemde kendi içinde pek çok sınıfa ayrıldığı bilinmektedir. “Bu sınıflama sonucunda ortaya çıkan temel psikoloji alanlarını bilişsel psikoloji, sosyal psikoloji, klinik psikolojisi, dil psikolojisi, gelişim ve öğrenme psikolojisi olarak sıralamak mümkündür” (Özbay ve Barutçu, 2013: 935). Akış kuramı da psikoloji ile dil biliminin kesiştiği noktalardan birisidir.

“Dilbilimi ile psikolojinin kesiştiği ortak alan çok geniştir. ‘Psikolinguistik’, ‘psikolojik dil’, ‘dil psikolojisi’, ‘psikodilbilim’, ‘sinir dili programlama’, ‘nörolinguistik’, ‘psikolojinin dili’ ve ‘ruhsal dil bilim’ gibi adlandırmalarla; insan ve hayvan davranışlarıyla ilgili farklı iki alanın ortak yönleri incelenmektedir” (Taştekin, 2016: 991). “Psikodilbilim şu sorularla ilgilenir:

Dil beyinde hangi biçimde simgeleniyor?

Öğretilen bilgi konuşmayı üretme ve konuşmayı algılama süreçlerinde nasıl kullanılıyor?

Dil öğreniminde zor veya kolay olan nedir?

İyi bir dil öğrencisinin özellikleri tanımlanabilir mi?

Hangi etmenler dil öğrenimini etkiliyor?

Yabancı dil öğrenimi ilk edinim ile aynı temel süreçleri içeriyor mu?

Dil bilmek nedir?” (Johnson ve Johnson 1997’den aktaran Ağar, 2014: 12)

Özkara (2015), Maslow’un ortaya koyduğu “kendini gerçekleştirme, optimal performans ve aşkınlık” kavramlarının akış kuramının temel yapı taşlarını oluşturduğunu ileri sürmektedir. “Maslow tarafından geliştirilen ve bireyin bireysel farkındalık duygusu olmaksızın, tam konsantrasyonu ve işe bütünüyle kendini vermeyi deneyimlediği zamanları tanımlamak için ortaya konmuş olan ‘kendini gerçekleştirme’ aynı zamanda akış kuramının da dayanağını oluşturmaktadır.” (Maslow, 1971’den akt. Özkara, 2015: 38).

Teznel (2016), farklı araştırmacıların tespitlerinden yola çıkarak akışı oluşturan unsurları dokuz başlıkta toplamıştır:

- Dikkat, duygu ve düşüncenin işe odaklanabilmesi
- Bir işin süreci ve sonucu ile ilgili net olarak belirlenmiş hedeflerin olması
- Kişinin algısında aktivite ile ilgili aşılması gereken zorluk ve kişinin beceri seviyesi arasındaki denge
- Yoğun odaklanma hali

- Vücut ve zihnin birbiriyle uyum içinde ve tek bir varlıkmiş gibi çalışması
- Mutlak kontrol hissi
- Zaman ile ilgili algının değişmesi
- Eylemin kişi için içsel motivasyon ve ödül kaynağı olması
- Kişinin yaptığı işle ilgili net bir geri bildirimine sahip olması

Akış deneyimi üzerine spor, sanat, eğitim, işletme gibi disiplinlerde birtakım çalışmalar mevcuttur. Müzik dinlerken veya icra ederken, alışveriş yaparken, bir öğrenme deneyimi yaşarken, spor yaparken gerçekleşen zihinsel odaklanma ve tatmin duygusu kişinin içinde bulunduğu zaman / mekân algısını kaybetmesi ve böylelikle akış deneyimini yaşamaması ile sonuçlanmakta olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur.

Yenilmez (2019: 232), akış deneyiminin tüketiciler üzerindeki etkisi üzerine yaptığı çalışmada “tüketicilerin fiziksel atmosfere bütünüyle dalıp gittikleri anda, kendilerini mutlu, meraklı ve hatta heyecanlı hissettiklerini, yaşadıkları bu duyguların da meşgul oldukları etkinliğe odaklanmalarını ve etkinlik dışında başka hiçbir şey düşünmemelerine yol açtığını” araştırmacılar tarafından ileri sürüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca “tüketicilerin alışveriş deneyimleri sırasında hedonik (hazcı) veya faydacı değer algıladıklarında, akış deneyimi yaşadıklarının da bu alanda yapılan çalışmalarla ortaya konduğunu belirtmektedir.

Teznel (2016: 8), akış deneyimi ve müzik arasındaki ilişkiyi irdelerken müzik icrasında dikkat, algı ve becerinin ön plana çıktığını ve içsel bir ödülün söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Bu yolla ortaya çıkan akış deneyiminin müzikle ilgilenen kişinin sahne kaygısı/heyecanı ile baş etmede önemli rol oynadığını da ileri sürmektedir.

Ayazlar (2015: 116) turistik bir faaliyet olarak ele aldığı yamaç paraşütünde akış deneyimini ele aldığı çalışmasında zorluk-beceri dengesi, yoğunlaşma ve heyecan aramanın etkisini ortaya koymuştur. “Akış deneyiminin yamaç paraşütü etkinliğindeki varlığının kanıtlanması bireyin yalnızca günlük hayatında değil aynı zamanda boş zaman etkinliklerinde ve/veya tatillerinde de akış deneyimi aracılığıyla kişisel gelişimlerini olumlu yönde etkileyebilecek etkinlikler gerçekleştirebileceğini göstermektedir” (Ayazlar 2015: 117).

Akış deneyimini tüketicilerin çevrimiçi bilgi arama bağlamında ele alan Özkara (2015: 121-122), akış deneyimi boyutlarının bilgidan tatmin üzerindeki etkilerine genel olarak bakmış; süreç odaklı çevrimiçi bilgi arayan tüketicilerde “zevk”, hedef odaklı çevrimiçi bilgi arayan tüketicilerde “kontrol duygusu” boyutlarının varlığını ortaya koymuştur.

Karasakal (2020: 71), akış kuramının tatil deneyimi üzerine etkisini konu edinen çalışmasında “turistlerin destinasyonda geçirdikleri süre içinde bölgenin özelliklerine, sahip olduğu çekiciliklere bağlı olarak çeşitli etkinliklere katılarak deneyim

yaşadıklarını” ifade etmektedir. Ayrıca “akış deneyiminin turistler tarafından yaşanmasının ve sonrasında memnun olarak ayrılmalarının, destinasyonların performansı ve rekabet avantajı elde etmelerinde oldukça önemli olduğunu” ileri sürmektedir.

Akış kuramı tanımlamalarından yola çıkarak akış fiillerinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Eylemin gerçekleşmesi esnasında zihin uyanıktır.
- Sürdürülebilir odaklanma ile eylem gerçekleştirilir.
- Eylem gerçekleşirken zihin dikkat dağıtabilecek dış uyaranlara kapalıdır.
- Eylem devam ederken zaman/mekân algısı geçici bir süre kaybedilir/değişir.
- Eylemin sonlanmasıyla bir geribildirim ortaya çıkar.
- Kişide haz ve tatmin duygusu oluşur.

Edebi Metinlerde Tespit Edilen Akış Fiili Örnekleri

Türkiye Türkçesinde kullanılmakta olan fiillerden akış özelliği taşıdığı düşünülen fiil örnekleri bu bölümde ele alınacaktır. Fiiller belirlenirken Türk edebiyatından örneklem yöntemiyle eserler seçilmiş ve bu eserler üzerinde yapılan tarama çalışması sonucunda akış fiili özelliği taşıdığı düşünülen eylemler belirlenmiştir. Eylemin akış özelliği taşıması, üstlendiği anlam ve kullanıldığı bağlama göre değişiklik gösterebileceği için fiiller çok anlamlılık bağlamında ve akış kuramı özellikleri çerçevesinde anlamlandırılmıştır.

Ateşlen- : Coşmak, heyecanla bir işe kendini kaptırmak.

“Anası, aşağıda iki komşu hanımla oturmuş, her nedense ateşlenmiş, hızlı konuşuyor. Belli ki dedikodu yapıyorlar” (Esendal, 1983: 220).

Heyecanlı bir ruh halini ifade eden “ateşlen-” eylemi metinde iki kişinin bu ruh hali ile konuşmaya daldığını ifade etmektedir. Konuşulan konuya odaklanarak heyecanla ve merakla yapılan konuşmalarda kişi kendini etraftan gelen uyaranlara kapatır ve zamanın nasıl geçtiğini de fark edemez. Bu durumun kişiyi mutlu ettiği de bir gerçektir. Bu yönüyle eylemin akış fiili özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

Avlan- : Oyalanmak, can sıkıntısını gidermek için ava çıkmak.

“Şurası var ki, IV. Mehmed Çamlıca'yı seviyordu ve bu namazgâhın civarında köşk, hatta bir de cami yaptırmıştı. Hal'inden evvelki sıkışık günlerde bu tarafta avlanmıştı.” (Tanpınar, 1989: 190)

“Birdenbire adeta kulağının dibinde patlayan bir tüfek sesiyle benirlendi. Karşı ağaçlardan bir yığın karga kanatlandı. Süleyman arkadaşını tatmin etti: "Aldırma babam... zavallı emekli artık. Canı sıkılıyor da, güya avlanıyor" (Tanpınar, 2011: 221).

Avcılık, tarih boyunca ihtiyaç kaynaklı olmakla birlikte eğlence amaçlı da yapılan bir faaliyettir. Günümüzde avcılıkla uğraşanlar bu işi bir doğa sporu olarak tanımlamaktadır. İhtiyaç kaynaklı olmayan avcılığın kişinin çalışma hayatından kaynaklanan yorgunluklarını atmak, zihinlerindeki yoğunluğu dağıtmak ve can sıkıntısını gidermek amacıyla yapıldığı söylenebilir. Bu eylemin bir hobi olduğu da söylenebilir ancak avlanmayı diğer pek çok hobiden ayıran ciddi bir odaklanma, hedefe yoğunlaşma ve geri bildirim bulunmasıdır. Avlanma eyleminin sözü edilen özelliklerden hareketle akış fiili özelliği taşıdığı düşünülmektedir.

Beste yapmak- : Bir güfteyi müzik eseri haline getirmek, bestelemek.

“Belki Dede bu devrede daha ziyade Saray ve şehir için besteler yapıyordu. Büyük tecessüsü, dikkati, alma ve benimseme kabiliyetleriyle onun musiki an’anemizin ve şehrin içinde, her an biraz daha zenginleşerek, biraz daha sanatının sırlarına sahip olarak yaşadığım tasavvur edebilirsiniz” (Tanpınar, 1970: 354).

“Beste yapma” eylemini akış fiili olarak değerlendirmemizi sağlayan şey beste yaparken dikkat, algı, beceri gibi kavramların ön plana çıkması, eylemin ciddi bir yoğunlaşma gerektirmesi ve sonunda geribildirimle birlikte içsel bir tatmin duygusunun ortaya çıkmasıdır.

Büyülen- : Karşılaşılan bir durum, olay, manzara vb. karşısında hayranlık duymak; onların etkisi altında kalmak.

“Öfkeli kalabalık büyülenmişçesine hala dikilmekteydi. Donmuşlardı sanki. Sonra döndüler, patozun yanına gittiler. Başları önlerinde, suçlu, aciz...” (Kemal, 1972: 370).

“Kendisini dinleyen Zülfikar ile Cafer'in sorusuna karşılık vermelerini beklerdi kısa bir süre. Oysa dinledikleriyle büyülenmiş, hikâyenin gerisini getirmesi için ağzının içine bakardı çocuklar” (Cumalı, 1996: 37).

Fiziksel bir güzellik, bir müzik, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olaylar kişide karşılaşılan ortam veya duruma dalıp gitme; kişinin kendisini mutlu, meraklı ve heyecanlı hissetmesini sağlamaktadır. Zihnin uyanık ve dış uyaranların etkisine kapalı bir şekilde gerçekleşen eylem akış fiili özelliği taşımaktadır.

Coş- : Duygu ve düşünceleri güçlü bir tepki ile dışarı vurmak, galeyan etmek

“Jean Vilar ve arkadaşları «Katedralde Ölüm» (yahut cinayet) ü çok güzel oynadılar. Dekorsuz, her türlü süsten mahrum, zarurî birkaç parça eşyadan, daha doğrusu sembolden başka bir şey bulunmayan, projektör ışıklarıyla oyunun merkez yeri tâyin edilen geniş sahnenin çıplaklığında bile Eliot'un üslûbuna yakın, hattâ dramın kendisinden doğmuş denebilecek bir tokluk vardı. Fakat asıl güzel olan, oyundaki ekip fikriydi. O kadar üstün istidadın bir arada bulunmasına rağmen trajedi

tek bir çizgide devam etti. Hiç kimse kendisini öbürlerinden fazla kaptırmadı, parlamadı, coşmadı”.

“Coşmak” eylemi yoğun zihinsel etki altında kalan kişinin duygu ve düşüncelerini söz veya davranış aracılığı ile dışarıya vurması olarak tanımlanabilir. Eylem, kişide mutluluk duygusu uyandırmaktadır. Coşku halinin neticesinde bir geribildirim ortaya çıkar. Metinde geçen “coş-” fiili bir sanat faaliyeti olan tiyatro oyunu ile ilişkili olup oyuncuların sahnedeki psikolojik durumlarına işaret etmektedir.

Dal- : Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak.

“Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek istemiyordum, suurumun hastalığım üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık ve izbe hatlarına kendimi atıyor, daha korkunç ve karışık hayallere dalyordum” (Safa, 2020: 12).

“İki efendi, çok derin bir münakaşaya dalmışlar, dünyayı gözleri görmüyor. 'Birbirine lakırdı yetiştirmeğe, cevap bulmağa çalışıyorlar” (Esendal, 1983: 147).

Başka bir şeyle uğraşmadan, başka bir şey düşünmeden sadece yaptığı işe odaklanmayı karşılayan dalmak eylemi bir akış fiilidir. Kişi daldığı iş/düşünce/hayal vb. durumlarda bir yoğunlaşma halindedir. Bu yoğunlaşmanın neticesinde dış dünya ile iletişim zayıflamakta, zaman ve mekân algısı da geçici olarak kaybolmaktadır. Örnek metinlerde sözcüğün kullanıldığı bağlamlar da bu tespiti desteklemektedir.

Eğlen- : Neşeli, hoşça vakit geçirmek.

“Halk, tatil günleri, en fakirine varıncaya kadar, cumalık elbiselerini giyerek yazlık mesire yerlerine, bilhassa varlıklı şehir halkının çadıra çıktığı Boğaz'a, cirit oyunlarına, güreşlere giderler, ayakta zıgva şalvar, belde Acem şalı, silâhlık, daha üste gazeki denen cepken ile aba, hartı denen palto ile başına çok defa İstanbul'un Kandilli yazması saran esnaf, kış gecelerine de benim yetişemediğim Aynalı Kahve'de (Tebriz Kapısı'nda) Âşık Kerem, Battal Gazi hikâyeleri okuyan, Geyik Destanı söyleyen, saz çalan, tıpkı Kerem'in zamanında olduğu gibi şiiir müsabakası yapan, birbirine tarizli cevaplar veren, yetiştikleri memleketin güzelliğini öven, geçtiği yolları gurbet duygusunu anlatan şairlerin, halk hikâyecilerinin etrafında toplanır yahut da aşağı yukarı on asırlık bir gelenekle sürüp gelen sıra gezmelerinde kendi aralarında eğlenirmiş” (Tanpınar, 1989: 36).

Eğlenmek, her zaman insan için vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görülmüştür. İnsanoğlu tarih boyunca eğlenmenin farklı yol / yöntemlerini bulmuş ve geliştirmiştir. Eğlenmek için geliştirilen ne kadar yol ve yöntem olsa da eğlenme duygusunun kişide

yol açtığı haz, dış uyaranlara kapanma, zaman ve mekân algısının kaybolması gibi etkiler ortaktır.

Oyna- : Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak.

“Misafirlerin çoğu rıhtımda toplanmışlar, bu az rastlanır akşamı seyrediyorlar. Küçük bir kız çocuğu tam kenarda belki de farkında olmadan güneşin oyununu oynamağa başladı. Raks mı ibadet mi? Şüphesiz sadece mektepte, evde bakarak öğrendiği şeyleri tekrarlıyor. Fakat öyle bir içten atılışla yapıyor ki bunu, herkes ister istemez ona bakıyor. Adımları, dönüşleri bazen rıhtımın tam kenarına getiriyor, fakat kimse bu içten gelen coşkunluğa karışmıyor” (Tanpınar, 1987: 110).

“Haberi bile olmaz. Bırak, akşama kadar köpek yavrularıyla güvercinlerle oynasın!” (Esental, 1983: 66)

Vakit geçirmek, oynamak, eğlenmek başta çocuklar olmak üzere insanlık için tarih boyunca vazgeçilmez olma özelliğini korumuştur. Oyun ve oyuncaklar tarihin çok eski dönemlerinden bugüne varlığını sürdürmektedir. Milattan önceki dönemlerden kalma pişmiş topraktan yapılan bebekler bunun bir göstergesidir. Oyunlar ister geleneksel olsun ister modern olsun kişide zaman algısının değişmesine yol açar. Bugün dijital oyunlarda bu durum daha açık gözlenmektedir. Örnek metinlerde oyun halindeki kişilerin etrafta olup bitenlerden haberinin olmadığı ve kimi zaman da coşkunluk içinde oldukları ifade edilmektedir. Haz ve tatmin duygusunun da oyunla birlikte ortaya çıktığı dikkate alınırsa eylemin bir akış fiili olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sözcük türleri üzerine yapılan tasnif çalışmalarının türlerin karakteristik özelliklerinin anlaşılmasına hizmet edeceği bir gerçektir. Bu çalışmada fiillerin semantik açıdan sınıflandırılması kapsamında bir başlık olarak değerlendirilebilecek “akış fiilleri” kavramı Csikszentmihalyi’nin “akış deneyimi kuramı” ile ilişkilendirilerek önerilmiştir. Farklı disiplinlerce ele alınan söz konusu kuramın dil bilimi alanıyla ilk defa ilişkilendirilmesinin anlam bilimi temelinde yapılan fiil sınıflandırma çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmada Türkiye Türkçesinde bulunan ve “meşgul olma; kendini verme ya da dalma anlamına gelen odaklanmış yoğunlaşma” ifade eden eylemler akış fiili olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma uyan dokuz fiil, içinde bulunduğu bağlam dikkate alınarak anlamlandırılmıştır.

Saussure’ün (1998: 124) ortaya koyduğu dil-söz ayırımından hareketle ‘dil’ boyutunda yani sözlüksel bağlamda bir fiilin ruhbilimle ilişkilendirilmesi mümkün görülmemektedir. Bu ilişkinin dilin ‘söz’ yani bireysel kullanım bağlamından ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle anlamlandırma yapılırken bağlam dikkate

alınmıştır. Akış fiillerinin bağlamları yer aldıkları edebi metinlerden örneklendirilmiş, kuramsal olarak tartışılmış, böylelikle konunun açıklığa kavuşması amaçlanmıştır.

Çalışmaya konu edilen eylemlerin tamamı basit veya türemiş yapılıdır. Bununla birlikte birleşik yapılı eylemlerin de akış fiili oluşturabileceği öngörülmektedir. Tarihi veya modern metinlerin taranması yöntemi ile yapılacak çalışmalarda akış fiillerinin ortaya çıkarılmasının anlam bilimine ve dolayısıyla da Türk diline hizmet edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ağar, Ayşe Nüzhet (2014). İkinci Dil Olarak Almanca Öğreniminde Konuşma Becerisine Etki Eden Duygu Alanı Odaklı Psikodilbilimsel Sorunlar. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Aksan, Doğan (1966-01). “Türk Anlam Bilimine Giriş - Anlam Değişimleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 13, 167-184. dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38302/443262 (Erişim Tarihi: 25.04.2020)
- Arslan Ayazlar, Reyhan (2015). Akış Deneyiminin Yamaç Paraşütü Deneyim Doyumu ve Yaşam Doyumuna Etkileri. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Atabay, Neşe; Kutluk, İbrahim; Özel, Sevgi. (1976). *Sozcu k Tu rleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barbosa, Maria Fernanda (2015-06). “A Brief way on Philosophy of Language: from Plato to Port-Royal Grammar”. *International Journal of Language and Literature June 2015*, Vol. 3, No. 1, pp. 61-70 ISSN: 2334-234X (Print), 2334-2358 (Online) DOI: 10.15640/ijll.v3n1a8 URL: <http://dx.doi.org/10.15640/ijll.v3n1a8> (Erişim Tarihi: 08.05.2020)
- Csikszentmihalyi, Mihaly (1988). *Optimal Experience: Psychological Studies of Flow Consciousness*. Cambridge University Press, New York, NY.
- Cumalı, Necati (1996). *Viran Dağlar*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Esendal, Memduh Şevket (1983). *Mendil Altında*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Guiraud, Pierre (1999). *Anlambilim (La Semantique)* (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Haceminoglu, Necmeddin (1991). *Türk Dilinde Fiiller: En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hirik, Erkan (2018). *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Karasakal, Sezer (2020-04). “Akış Deneyiminin Memnuniyet Üzerine Etkisi: Tatil Deneyimi Üzerine İnceleme” *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31 (1), 63-73. DOI: 10.17123/atad.713575 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53561/713575> (Erişim Tarihi: 11.07.2020)
- Kemal, Orhan (1972). *Bereketli Topraklar Üzerinde*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özbay, Murat ve Barutçu, Tuğba (2013). “Dil Psikolojisi ve Türkçe Öğretimi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı* Issn: 1308-9196 Yıl: 6 Sayı: 11 Ocak, s. 933-973.

- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/15177> (Erişim Tarihi: 09.07.2020)
- Özkara, Behçet Yalın (2015). Tüketicilerin Çevrimiçi Bilgi Aramaları Bağlamında Akış Deneyiminin Bilgiden Tatmin Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Özkara, Behçet Yalın – ÖZMEN, Müjdat (2016). *Akış Deneyimine İlişkin Kavramsal Bir Model Önerisi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11 (3), 71-100. DOI: 10.17153/oguiibf.272248 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/25810/272248> (Erişim Tarihi: 05.03.2020)
- Pala, İskender (2019). *Efsane*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques (2020). *Melodi ve Müziksel Taklit İle İlişki İçinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme* (IX. Baskı, Çeviren Ömer Albayrak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Safa, Peyami (2020). *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Saussure, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual. (Eserin Orijinali 1916'da yayımlandı.)
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1970). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1987). *Aydaki Kadın*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1989). *Beş Şehir*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). *Hikâyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanrıdağ, Oğuz (1995). *Afazi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Taştekin, Ali (2016). Dil Psikolojisinin İlgili Alanları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/4 Winter, p. 987-1000. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=9075> (Erişim Tarihi: 20.05.2020)
- Teznel, Gülden (2016-12). Psikolojide Akış Kuramı ve Müzik İcrası Bağlamında Değerlendirilmesi. *Konservatoryum*. 3 (2), 1-17. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/konservatoryum/issue/35182/390390> (Erişim Tarihi: 11.05.2020)
- Turan, Nuray (2019-10). "Akış Deneyimi Üzerine Genel Bir Literatür Taraması". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 37, Denizli: 181-

199. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/49722/562564> (Erişim Tarihi: 14.06.2020)

Yenilmez, Gülhan (2019). Algılanan Deneyimsel Değer ve Akış Deneyiminin Maęaza Memnuniyeti ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri: Çevrimiçi, Fiziksel ve Mobil Maęaza Kanallarının Karşılaştırılması. Osmaniye: Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, Hüseyin (2016). Eski Uygurcada Mental Fiiller. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.